

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Էպոսի դերը հայրենասիրության և ազգային արժեհամակարգի ձևավորման գործում

Առարկան՝ Հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Անի Խաչատրյան

Ուսումնական հաստատություն՝ ՀՀ Լոռու մարզի Ալավերդու թիվ 12 հիմնական դպրոց

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1.Ներածություն-----3

2.Սասնա ծռեր էպոսի գրական մշակումները-----5

3.«Սասունցի Դավիթ» էպոսի դերը արժեքային համակարգի ձևավորման գործում -----7

4.<<Սասունցի Դավիթ>> էպոսի դերը հայրենասիրության ձևավորման գործում-----13

Եզրակացություն-----17

Օգտագործված գրականության ցանկ-----18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Անհեղինակ, ժողովրդական ստեղծագործություններում՝ առասպելներում, էպոսում, հեքիաթներում և ավանդազրույցներում, ինքնաբուխ ձևով դրսևորվում են տվյալ ազգի ինքնության, աշխարհատեսության, հոգեկերտվածքի և վարքագծի գծերը, երկարատև հարմարումների հետևանքով ձևավորված արժեքային մոտեցումներն ու դիրքորոշումները: Քանի որ առասպելները, էպիկական պատումները, լեգենդներն ու ավանդազրույցները գալիս են դարերի խորքերից ու իրենց վրա կրում են այդ դարերի կենսակերպի ու մտածելակերպի հետքերը, դրանք լավագույնս արտացոլում են Աստծո, բնության, հասարակության, մարդու, կյանքի, ազգի, հայրենիքի, պետության և այլ արժեքների ու երևույթների վերաբերյալ տվյալ ժողովրդի պատկերացումները: Այլ խոսքով՝ էպիկական կերպարների, հատկապես հերոս-դյուցազունների սխրագործությունների, վարք ու բարքի վերլուծությունն անսպառ նյութ կարող է տալ ոչ միայն նրանց, այլև տվյալ ազգի մտածելակերպն ու գործելակերպը, բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները որոշ իմաստով հասկանալու ու գնահատելու համար:

Հետազոտական աշխատանքի թեմայի արդիականությունը

Թեման արդիական է այնքանով, որ մինչ օրս հայ ազգը մղում է գոյի կռիվ: Պետք է ներշնչվել Սասնա հերոսներով, պահել հայրենիքի սահմանները, բնօրրանը, անձնուրաց հայրենասիրություն դրսևորել հայրենիքի հարատևության համար:

Հետազոտության նպատակն է «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման միջոցով արժևորել էպոսը՝ որպես ժողովրդի համահավաք մտածողության արգասիք, ժողովրդի երազների մարմնավորում:

Նպաստել ազգային ինքնության ընկալմանը :

Ձևավորել արժեհամակարգ:

Նշված նպատակին հասնելու համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները՝

- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսի մշակումները
- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսում արտացոլված ազգագրական և քրիստոնեական տարրերը
- ուսումնասիրել և մեկնաբանել էպոսի հերոսների արժեքները

Հետազոտության վերջնարդյունքն է

- Հետազոտի պատմական աղբյուրը
- Ուսումնասիրի և մեկնաբանի հերոսների արժեքները
- Ձևավորի քննական-վերլուծական մտածողություն
- Ներկայացնի այն արժեհամակարգերը, որոնք առկա են հայոց էպոսում՝ սեփական շրջապատում ներկայացուցիչների վարքի ուսումնասիրության հիման վրա

«ՍԱՍՆԱ ԾՈՒԵՐ» ԷՊՈՍԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

«Սասնա ծռերը» հայ ազգային էպոսն է, ստեղծվել է միջնադարում՝ արաբական արշավանքների ժամանակ: «Սասնա ծռերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը, 1873-ին: Էպոսի գաղափարը հայ ժողովրդի հերոսական պայքարն է թշնամիների դեմ: «Սասնա ծռերը» բաղկացած է 4 ճյուղից, որոնցից յուրաքանչյուրը կոչվում է հերոսների անունով՝ «Սանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Սասունցի Դավիթ» և «Փոքր Մհեր»: «Սասնա ծռերի» ամենաբնորոշ գիծը հայ դյուցազունների անպարտելիությունն է: Իր սիրելի հերոսներին ժողովուրդն անվանել է «ծռեր», այսինքն՝ խենթ քաջեր: Նրանք աչքի են ընկնում գեղեցկությամբ, դյուցազնական ուժով ու զորությամբ, որը ստանում են մայր բնությունից, հայրենի հողից ու ջրից: Սասնա հերոսները որքան էլ աստում են բռնությունն ու ստրկությունը, կռվում թշնամիների դեմ, բայց ամեննին դաժան ու անհոգի չեն: Նրանք կռվում են միայն իրենց հայրենի հողը պաշտպանելու համար, երբեք իրենք չեն հարձակվում ուրիշի վրա: Էպոսը իր մեջ կրում է խաղաղության, ընտանիքի, մեծին հարգելու գաղափարը, որի համար 1964թ. Էպոսը վիպերգերի միջազգային մրցույթում ճանաչվել է լավագույնը: Էպոսի ամբողջական, մշակված տարբերակը 1939թ. թարգմանվել է ռուսերեն, թարգմանվել է նաև ֆրանսերեն, չիներեն, անգլերեն, գերմաներեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն և այլ լեզուներով:

«Սասնա ծռերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը 1873-ին, Մշո Առնիստ գյուղում, երեսփոխան Կրպոյից և հրատարակել Կոստանդնուպոլսում «Գրոց ու բրոց և Սասունցի Դավիթ կամ Մհերի դուռ» : Երկրորդ տարբերակը 1886-ին Էջմիածնում գրի է առել Մանուկ Աբեղյանը՝ Նախտ քեռի Մոկացուց և հրատարակել Շուշիում «Դավիթ և Մհեր» : Նորանոր տարբերակներ են գրառել Գ.Հովսեփյանը, Խ.Դադյանը, Ս.Հայկունին, Ա.Աբեղյանը, Ե. Լալայանը, Կ.Մելիք-Օհանջանյանը, Ա.Ղանալանյանը և ուրիշներ:

1938-1939 թթ. «Սասնա ծռերի» 1000-ամյա հոբելյանի առթիվ մինչ այդ գրառված 60-ից ավելի պատումների հիման վրա, Մ.Աբեղյանի, Գ.Աբովի, Ա.Ղանալանյանի խմբագրությամբ հյուսվել-կազմվել է մեկ միասնական համահավաք բնագիր «Սասունցի Դավիթ» :

Վեպի մեկ այլ համահավաք բնագիր է կազմել Տ.Չիթունին Փարիզում «Սասունական»: «Սասնա ծոեր» դյուցազներգությունը ոգևորել է մեր շատ գրողների, ովքեր այդ նյութով գրել են ինքնուրույն պոեմեր: Դրանցից են Հովհաննես Թումանյանի «Սասունցի Դավիթը» (1902), Ավետիք Իսահակյանի «Սասնա Մհեր»-ը (1917-1937), Եղիշե Չարենցի «Սասունցի Դավիթը» (1933): «Սասունցի Դավիթ» ճյուղը թատերգության են վերածել Հակոբ Օշականը (քնարախաղ)՝ կրելով Թումանյանի ակնհայտ ազդեցությունը, Վահան Թոթովենցը, Վաղարշ Վաղարշյանը: Այն արձակ վերապատմել է Նաիրի Զարյանը: «Սասնա ծոերը» ժամանակին ցանկանում էր մշակել Դանիել Վարուժանը: Փոքր Մհերի կերպարը ոգևորել է Հրանտ Մաթևոսյանին: Դյուցազներգության նյութով ստեղծված բոլոր գործերի մեջ լավագույնը Հ. Թումանյանի պոեմն է:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի դերը ազգային արժեհամակարգի ձևավորման գործում

Հաշվի առնելով ժողովրդական բանահյուսության, մասնավորապես՝ էպոսի դերն ու նշանակությունն ազգային ինքնաճանաչողության գործում ասենախոսության մեջ ուսումնասիրության առարկա է դարձել «Մասնա ծոեր» էպոսը: Հայկական էպոսում արտահայտվել է հայի հավաքական կերպարը իր բոլոր ներքին հակասություններով, սխրագործություններով ու դավաճանություններով, մեծագործություններով ու ազգադավանտարբերությամբ, օտարամոլությամբ ու անմնացորդ նվիրումի արտահայտություններով: Էպոսի հերոսների կերպարներում հայ մարդու հոգեկերտվածքի յուրահատկությունները դրսևորվել են դիցաբանական սյուժեների «զգեստավորմամբ», այլաբանական դիպվածներով և ծածկագրված խորհուրդներով, որոնք կարոտ են գաղտնագերծման և բազմակողմանի քննության: Հայկական էպոսում արտացոլվել են հայոց բարոյական արժեհամակարգի անկյունաքարային գաղափարները, արծարծվել մարդասիրական բազմաթիվ հիմնախնդիրներ, որոնց ուսումնասիրությունն արդիական է ժամանակակից քաղաքակրթական շարժընթացների համատեքստում:

Էպոսում արտացոլված են ազգային ինքնության արքետիպային գծերը, որոնց բացահայտումը կարող է հնարավորություններ ընձեռնել քաղաքակրթական արդի հիմնախնդիրների իմաստավորման, մերօրյա իրականության բազմաթիվ թերիների ախտորոշման և հաղթահարման համար: Հումանիտար տարբեր գիտությունների հետազոտողներն ընդգծում են էպոսի էական նշանակությունն ազգային արժեքների ձևավորման ու պահպանման գործում փաստելով ազգային ինքնության արդիականացման և նորոգման բարդ գործընթացում այդ հավաքական և բացառիկ ստեղծագործության մեծ դերը: Հիմնախնդրի գիտական մշակվածությունը: Չնայած հազարամյակների պատմություն ունենալուն հայկական էպոսը, որը հայտնի է «Մասնա ծոեր» կամ «Մասունցի Դավիթ» անվամբ, գիտական ուսումնասիրությունների առարկա է դարձել միայն սկսած XIX դարավերջից:

Դավթին տեսնում ենք գութանի ու գութանավորների հետ: Հյուրասիրվելով գութանավորների մոտ՝ Դավիթը սպառում է նրանց մեկ շաբաթվա սննդի պաշարը, որի պատճառով ստեղծվում է դժվարին կացություն: Դավիթը նրանց ազատում է հոգսից՝ վեց օրվա վարը մի քանի ժամում կատարելով¹:

Մարդու գոյության կարևոր նախապայմաններից մեկը հացն է, որը ստացվում է երկրագործի ծանր աշխատանքի միջոցով: Աշխատանքը, գութանը ներկայանում է իբրև գոյության հիմք, իբրև առատության աղբյուր, այն ընդհանուր հարգանքի ու մեծարման է արժանանում: Պատահական չէ, որ հնուց եկող ավանդությամբ հայ ժողովրդի բանահյուսության մեջ աշխատանքին ձոնված երգերի մեծ մասը կազմել են գութանին, վար ու ցանքին, բերքահավաքին նվիրված երգերը: Դյուցազնավեպում ժողովուրդը կյանքի իմաստը տեսնում է խաղաղ աշխատանքի մեջ: Ատելությամբ է վերաբերվում թալանով, կողոպուտով ապրողների նկատմամբ: Արդար աշխատանքով, սեփական քրտինքով հաց վաստակելը ներկայանում է որպես սկզբունք, որպես միակ ընդունելի միջոց:

Հայկական էպոսում լայն տեղ է տրվում հնից ժառանգած և հայ ժողովրդի համար ավանդություն դարձած կյանքի երևույթներին, դարերի ընթացքում ձևավորված, նրան հարազատ դարձած, նրա կենցաղի մեջ մտած ազգային սովորություն դարձած մարդկային հատկանիշներին: Դրանցից են ընտանիքի մեծի նկատմամբ խոր հարգանք ունենալը, նրան ենթարկվելը, անչափահաս ժառանգին հորեղբոր, մորեղբոր կողմից խնամելը, ապա նրա հովանավոր, խորհրդատու դառնալը, փորձով իմաստնացած մեծահասակ մարդկանց խորհուրդներին լսելը: Դավիթը քանիցս ականջալուր է լինում կորեկի արտի տեր պառավ հայ կնոջ խորհուրդներին և մշտապես հաջողության է հասնում:

Նա երբ անխնա կոտորում էր Մըսրա Մելիքի գորքին, յոթ տղաների հետ կովի դաշտ բերված գլխաբաց արաբ ծերունին խնդրանքով դիմում է Դավթին և դադարեցնել է տալիս կոտորածը:

---

¹ Ասաց,– դուք էստեղ քիչ մի նստեք, ես կելնեմ, էն վեց ավուր գութան Մեկ ժամվա մեջ կանեմ:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ նրա հերոսները թշնամու դեմ մենակ են հանդես գալիս: Մյուս ժողովուրդների էպոսների հերոսները, որպես կանոն, զորքով են կռվի մեջ մտնում: Հայկական դյուցազնավեպում դավաճանություն չենք տեսնում:² Պատմական անցյալում Հայաստանում առանձին նախարարների, իշխանների կողմից նման դեպքեր եղել են, բայց քանի որ դավաճանությունն ընդհանուր առմամբ անհարիր է հայ ժողովրդի ոգուն՝ էպոսում տեղ չի գտել: Տարբեր ժողովուրդների էպոսներում կինը հաճախ դավաճանի կամ դատապարտելի արարքների հեղինակ է հանդես գալիս: «Մասունցի Դավիթ» էպոսում, ընդհակառակն, կինը երևան է գալիս անձնագոհ մարդասիրությամբ: Թագավորի դուստր Ծովինարը, տեսնելով, որ խալիֆի հարսնացու դառնալուն համաձայնություն չտալով երկիրն ավերվելու է, ժողովուրդը՝ կոտորվելու, գնում է ինքնագոհության: Հայ կինը էպոսի հերոսների նման ու նրանց կողքին հայրենասիրության, ժողովրդավարության վառ օրինակ է տալիս:

Ժողովրդական վիպերգությունները, ինչպես նշում է Հ. Թումանյանը, որքան էլ ազգային լինեն, համամարդկային շատ գծեր ունեն: Հայկական էպոսում բավականաչափ ցայտուն է արտահայտվել այդ հանգամանքը: Ազատության գաղափարը էպոսում սահման չի ճանաչում, չի պարփակվում իր ժողովրդի շրջանակներով, այլ հնչում է որպես համընդհանուր գաղափար, դառնում սրբություն: Ահա դրա մեկ օրինակը. Դավիթը քանդում է հոր որսատեղի պարիսպները և ազատություն է տալիս անգամ որսի կենդանիներին:

Ժողովուրդների համերաշխության գաղափարը կարմիր թելի նման անցնում է ամբողջ դյուցազներգության միջով: Մըսրա Մելիքի սպանությունից հետո Դավիթը նրա զորքին որևէ պահանջ չի առաջադրում, ոչ էլ հալածում է, այլ խաղաղ կյանքով ապրելու հորդոր է անում:

Էպոսում չկա կրոնական անհանդուրժողականություն, կռիվը գնում է այլ դավանանք ունեցող օտարերկրացու դեմ: Թշնամու դեմ պայքարը գնում է ոչ թե դավանանքի, այլ նրա հարկային ծանր բեռը թոթափելու, ազատ ապրելու համար: Կրոնական տարբեր դավանանքին որևէ նշանակություն չի տրվում:

---

² Ղանալանյան Ա. «Մասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսը օտար բռնակալության դեմ հայ ժողովրդի դարավոր պայքարը ներկայացնող էպիկական հուշարձան է, աշխարհի էպիկական ստեղծագործությունների շարքում լավագույն հուշարձաններից է: Լայն ընդգրկումով, կառուցվածքի ամբողջականությամբ, ժողովրդավարությամբ, ազգային ոգին համակողմանիորեն արտահայտելու հատկանիշներով առանձնանում է շատ ժողովուրդների դյուցազնավեպերից: Հայկական էպոսի նշված հատկանիշները համամարդկային բնույթ ունեն, որոնք ձևավորվել, մշակվել են դարերի ընթացքում և բնորոշ են հայ ժողովրդին: Պատմության հոլովությունում օտարերկրյա հզոր ուժերը հաճախ ավերել են մեր երկիրը, ոչնչացրել պատմական հուշարձանները, հոգևոր և աշխարհիկ շինությունները, քայց չեն կարողացել ընկճել հայ ժողովրդի՝ ազատության ձգտող կենդանի ոգին: Սա է «Մասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսի հիմնական գաղափարը, նրա էությունը³:

Էպոսի գլխավոր նպատակներից մեկն էլ մարդասիրության դաստիարակումն է: Առաջին ճյուղում արդեն Մասունում հաստատված Սանասարն ու Բաղդասարը սկսում են կառուցել իրենց բերդը: Բայց սկզբում կացարաններ են պատրաստում աշխատավոր մարդկանց համար: Այդ քայլի նպատակը մարդասիրական է.

Բաղդասար պատասխանեց.

-Առաջ շինենք զեղոնց տներ, Ու նոր շինենք զմեր բերդ.

Էդ խեղճ մարդեր չեն կարնա Արևուն առջև կենա:

Ու սկսեցին զտներ (էջ 34):

Էպոսում կա աշխատավոր մարդու նկատմամբ հատուկ պաշտամունք, և Սասնա դյուցազուններն ապրում են այդ գիտակցությամբ. «Նրանց բնավորության ժողովրդական բնույթը սրանով չի ավարտվում:

---

³ Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

Նրանք պարզությամբ տիրապետում են ամենահամեստարհեստների, բարեկամանում են խեղճերի հետ, կամովին ձեռք են մեկնում հոգնած գեղ-ջուկներին, նույնիսկ, եթե նրանք ճանապարհին հանդիպած օտարականներ են:

հայկական էպոսում վիպական հերոսները փոքր հասակից չեն ստանում քիչ թե շատ համակարգված ռազմական (առնական) դաստիարակություն, ավելին, իրենք են մեծերից պահանջում իրենց ինչ-որ բան սովորեցնել: Այսպես, Մեծ Միերը վանք-վարժատնում կարճ ժամանակ ուսանելուց հետո յոթ տարեկանում դիմում է մորը.

Մարե՛, հերիք էսպես մնամ.

Հրաման տու ինձ՝ էրթամ սարեր, քարեր շրջեմ,

Գազան ու հավք զարկեմ,

Մարդերու շարք մտնեմ :

Էպոսի տարբեր էջերում տեսնում ենք քրիստոնեական պաշտամունքի դրսևորումներ: Դրանց առաջին ապացույցներից մեկն այն է, որ Ծովինարը ձևական է ամուսնանում Բաղդադի խալիֆի հետ, որը մահմեդական էր (էպոսում՝ կռապաշտ), և քրիստոնեական կրոնը նման ամուսնություն չի թույլատրում: Ծովինարն իր հետ օտար երկիր է տանում նաև քահանա՝ շեշտելով ցմահ քրիստոնյա մնալու ձգտումը: Ավելին, Ծովինարի խնդրանքով քահանան Բաղդադում Սանասարին ու Բաղդասարին հայերեն գրել-կարդալ է սովորեցնում.

Սանասար ու Բաղդասար պետ կտրիճներ դարձան. Մերն ասաց քահանային. - Տե՛րտեր,

Իմ տղաներին դաս տուր՝ կարդան:

Դաս էտու տղաներին.

Էնոնք գրել - կարդալ սովորեցին (էջ 13):

Քրիստոնեական կրոնի ցայտուն դրսևորում է նաև Մասնա դյուցագունների թևի վրայի եղած խաչը, որը, նայած հանգամանքների, գունավորվում է:

Ինչպես նկատել են էպոսագետները, հայկական էպոսում առկա են հնագույն հավատալիքների հետքեր, հեթանոսական հավատալիքներ: Օրինակ՝ Մեծ Մարա Մելիքը և Մեծ Մհերը դաշն են կնքում, ըստ որի, յուրաքանչյուրի մահից հետո մյուսը նրա կնոջն ու երեխաներին պետք է խնամի, և այդ դաշինքը հաստատում են ոչ թե Ավետարանի կամ Ղուրանի վրա երդվելով, այլ իրենց մատների արյունը խառնելով:

Մատներ կտրին, արուն արնի խառնեցին, Պայման դրին, էղան աղբեր (էջ 117):

ՄԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԷՊՈՍԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Մեր էպոսի հոյակապ հերոսները դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի համար եղել են ոգևորության աղբյուր: Ժողովուրդը ներշնչվել է նրանից ու անձնուրաց կռվել է իր գոյության, հարատևության և իր հայրենիքի բարօրության և ազատության համար: Մեր երիտասարդ սերնդի համար Մասունցի Դավիթը նույն ներշնչանքը պիտի լինի, Դավթի պես բոցավառվի հայրենիքի համար անշահասեր արիությամբ և զինված գիտությամբ ու տեխնիկայով, ինչպես Դավիթն ու Մհերն են զինված կայծակե թրով, սխրագործություններ կատարի իր սեփական ժողովրդի և ամբողջ աշխատավոր մարդկության ազատագրման և բախտավորության համար», - իր հոդվածում գրում է Ավետիք Իսահակյանը: «Գրական թերթի» 1939 թվի սեպտեմբերի 15-ի համարում հայ արձակագիր, թարգմանիչ Հմայակ Ոսկանյանը (Սիրաս) իր «Արժանապատվություն, անձնուրացություն, հավատ» հոդվածում գրում է. ««Մասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսի մեջ խտացված է հայ ժողովրդի բախտը, հայ աշխատավոր ժողովրդի ճակատագիրն՝ իր բոլոր առանձնահատուկ կողմերով, որին Հայաստանը ենթակա է եղել դարերի ընթացքում: Մեր էպոսը խորին արժանապատվության, անհասանելի անձնուրացության և պայծառ հավատի չքնաղ կերտվածք է: Եվ եզրակացությունն այն է, որ թշնամու դեմ պայքարելիս հայ ժողովուրդը միշտ պահել է սեփական արժանապատվությունը՝ երբեք չդավաճանելով հիմնական սկզբունքներին: Հանուն հայրենիքի պետք է կռվել անձնվիրաբար, առանց որևէ կողմնակի նկատառումների, սկսած գործը հասցնել մինչև վերջ:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի բացառիկ արժեքներից մեկը նրանում արտահայտված գաղափարներն են: Բնականաբար, առաջատար գաղափարը հայրենասիրությունն է, որի մարմնավորողը հայ կինն է՝ Ծովինարը: Բաղդադի խալիֆի հարկահանները գալիս են՝ տանելու հարկը հայոց Գագիկ թագավորից: Ծովինարի գեղեցկությունը տեսնելով («Աղջիկ էնպես խորոտ, էնպես խորոտ»)՝ որոշում են խալիֆին համոզել հարկի փոխարեն կնության առնել Ծովինարին:

Խալիֆը պահանջում է Ծովինարին՝ զգուշացնելով, որ մերժման դեպքում կավերի Հայաստանը: Հարցի լուծումը գտնում է հայրենասեր Ծովինարը՝ կամովին իրեն զոհելով հանուն երկրի ու ազգականների.

Ծովինար խանում ասաց.

-Որ ես էն կռապաշտ թագավոր չառնեմ, Զամեն տի սպանի իմ պատճառով, Աղեկն էն է, ե՛ս էրթամ,

Ուրիշ մարդու թող բան չըլնի:

Ե՛ս մենակ մեռնիմ իմ հոր թերեն. Ես մեկ ջան եմ, էրթամ, կորսվիմ,

Քանց մեր Հայաստան էրկիր ավերի,

Էն հազար-հազար հոգիք կորուսանին:

Դարձավ ասաց. -Հայրի՛կ, ինձ տուր էնոր:

Էպոսի դյուցազունները խալիֆի զավակները չեն, նրանք ջրածին են, ավելին՝ ջուրը Հայաստանինն է: Սա շատ կարևոր դրվագ է: Ընդհանրապես հայրենիքը, հայրենի եզեր- քը խորհրդանշում են հողը, ջուրը, մարդու հարազատները:

Ծովինարը հայ միջնադարյան գրականության մեջ ունի նախատիպ՝ Տիգրանուհին՝ Տիգրան Երվանդյանի քույրը, որն իմանալով ամուսնու՝ Մարաց Աժդահակի նենգ նպատակները, ծածուկ սուրհանդակ է ուղարկում Տիգրանի մոտ և կանխում եղբոր դեմ նյութված դավադրությունը. «Իսկ խորագետ գեղեցկուհին, այս դավաճանությունը հասկանալով՝ սիրալիր խոսքերով պատասխանում է Աժդահակին և մտերիմների միջոցով շտապով եղբորը հայտնում է (Աժդահակի) նենգությունը»:

Հայոց ինքնության մեջ արմատավորված երևույթ է իրականությունը գերազանցապես Բարոյականության դիրքերից, Բարոյական հասկացություններով (պարտք, պատասխանատվություն, արդարություն, խիղճ, ամոթ և այլն) իմաստավորելն ու գնահատելը, սեփական Բարոյական չափանիշներով մարդկանց վարքի, Բարոյական այլ համակարգերի արժևորումը՝ ի հաշիվ վարքի կարգավորման ու գնահատման իրավական, քաղաքական, տնտեսական և այլ ձևերի: Եվ, որպես դրա հետեվանք, հայոց ազգային նկարագրում տեսնում ենք՝ հումանիզմ առանց սահմանների, օտարամոլություն, թշնամու նկատմամբ չափազանց մեծահոգություն, անշրջահայացություն ու աններելի հանդուրժողականություն, անհիշաչար ու անձնուրաց վերաբերմունք և առհասարակ իշխելու, տիրելու կամքի բացակայություն:

Հայկական էպոսում զարմացնում է իրենց երկրի պաշտպանության նկատմամբ սասունցիների դրսևորած անհոգ վերաբերմունքը: Այսպես, Սասունը շրջապատված է թշնամիներով, սակայն չունի ո՛չ զորք, ո՛չ զորավարներ, ո՛չ պաշտպանական կառույցներ, ո՛չ էլ լրջմիտ մարդիկ, ովքեր դրանց մասին կմտածեն: Հերոսները գալիս-գնում են, սակայն չի փոխվում Սասունի կարգավիճակը. Սասունը մնում է որպես հարկատու երկիր, որովհետև չունի ո՛չ անկախ իշխանություն, ո՛չ բանակ, ո՛չ էլ հզորանալու գաղափար:

Ներողամտությունը, հանդուրժողականությունը, թշնամուն ատելու 12 Կիրակոս Գանձակեցի, Հայոց պատմություն, Եր., 1982, էջ 148: 13 Ս. Մ. Գաբրիելեան, Հայկական ճգնաժամն եւ Վերածնութիւն, 2-րդ հրատ., Պոսթոն, 1909, էջ 38: 12 անկարողությունը դժբախտաբար ուղեկցվում է իշխելու, նվաճելու, տիրելու կամքի բացակայությամբ:

Այսինքն՝ հայն իր պատմության ընթացքում չի ցուցաբերել, չնչին բացառություններով, ուրիշներին իշխելու, կառավարելու, ուրիշներին ենթարկեցնելու ո՛չ կամք, ո՛չ ջանք, ո՛չ էլ ցանկություն:

Պատմությունը ցույց տվեց, որ նման բարոյական սկզբունքներով ու բարոյական արժեքներով, վարքագծով ու վերաբերմունքով առաջնորդվելիս ի վերջո չես կարող խուսափել կոտորածներից, ցեղասպանությունից և հայրենագրկությունից: Այսքանից հետո ինչո՞ւ զարմանալ ցեղասպանությունը վերապրած հայ մտածողի, քաղաքական գործչի պոռթկումի, Նիցշեի բառերով ասած՝ «բար Արաբ ծերունու խոսքերում տեսնում ենք հայ ժողովրդի՝ պատերազմը դատապարտող հավաքական խոսքը: Նախ, ծերունին բացատրում է, թե նրանք՝ այսինքն արաբ զինվորները, մարդիկ են: Մարդը մարդուն իրավունք չունի կյանքից զրկելու, բացի այդ, կա հարազատի կյանքի կորստի համար նրա արյունակիցների անանց վիշտը: Այդ զինվորներն ունեն ընտանիք, կին, երեխաներ. ո՛րն իր մոր մինուճար գավակն է, ո՛րն ընդամենը նոր է ամուսնացել, ո՛րն իր օջախի սյունն է, և բոլորին էլ Մսրա Մելիքը ուժով ու ստիպելով է բերել պատերազմ:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսում հնչող ծերունու այս խոսքերն ասված են բոլոր ժամանակների համար. դրանք արդիական են նաև այսօր:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի դարավոր պատմությունն ապացուցում է, թե ինչպես է բանահյուսական այդ գանձը դարեր ի վեր ոգևորել հայ ժողովրդին, իշխել նրա մտքի ու սրտի վրա և հասել նոր ժամանակներին ու այսօր էլ իր գաղափարներով խիստ այժմեական է և հուզիչ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Էպոսի միջոցով աշակերտը ծանոթանում է ազգի մշակույթին, նրա անցած պատմական ուղուն, հայտնի հերոսներին: Այն ուղղակիորեն ազդում է սովորողների ներաշխարհի, հոգեբանության վրա, հարստացնում ու զարգացնում է նրանց արժեքային համակարգը, սովորեցնում սիրել հայրենիքը և անհրաժեշտության պահին պայքարել նրա ազատության և անկախության համար:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի համահավաք բնագիրը թարգմանված է աշխարհի շատ լեզուներով և ունի միջազգային տարածում: Մեր ազգային էպոսի գաղափարախոսությունը երբեք հնացող չէ, որովհետև այն մարդուց պահանջում է սիրել հայրենիքը, լինել աշխատասեր ու մարդասեր, պահպանել հայ ընտանիքի ավանդույթները, չենթարկվել բռնակալ ուժին, ունենալ անկախ հայրենիք և ամենակարևորը՝ խաղաղ գոյակցել աշխարհի այլ ժողովուրդների հետ:

Արաբ ծերունու խոսքերում տեսնում ենք հայ ժողովրդի՝ պատերազմը դատապարտող հավաքական խոսքը: Նախ, ծերունին բացատրում է, թե նրանք՝ այսինքն արաբ զինվորները, մարդիկ են: Մարդը մարդուն իրավունք չունի կյանքից զրկելու, բացի այդ, կա հարազատի կյանքի կորստի համար նրա արյունակիցների անանց վիշտը: Այդ զինվորներն ունեն ընտանիք, կին, երեխաներ. ո՛րն իր մոր մինուճար զավակն է, ո՛րն ընդամենը նոր է ամուսնացել, ո՛րն իր օջախի սյունն է, և բոլորին էլ Մսրա Մելիքը ուժով ու ստիպելով է բերել պատերազմ:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսում հնչող ծերունու այս խոսքերն ասված են բոլոր ժամանակների համար. դրանք արդիական են նաև այսօր: «Սասունցի Դավիթ» էպոսի դարավոր պատմությունն ապացուցում է, թե ինչպես է բանահյուսական այդ գանձը դարեր ի վեր ոգևորել հայ ժողովրդին, իշխել նրա մտքի ու սրտի վրա և հասել նոր ժամանակներին ու այսօր էլ իր գաղափարներով խիստ այժմեական է և հուզիչ:

Հետազոտական աշխատանքի նորույթը «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման արդյունքում ունենալ այնպիսի արժեհամակարգ, որի մեջ տեղ կգտնեն այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են հայրենասիրությունը, մարդկայնությունը, ներողամտությունը, հարգանքը մեծերի հանդեպ, խորհուրդ լսելու կարողությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Ե., 1966, 420 էջ:
2. Գյուրջիյան Դ., «Մատենիկ», ընթերցանության գիրք, Երևան, 2012, 305 էջ:
3. Թիրաբյան Ն.Հ., «Կամար» Գրականության և և գեղարուեստի անկախ պարբերաթերթ, Պեյրուք, 2016, 84 էջ:
4. Զանփոլադյան Մ., - 1969, Թումանյանը և հայ ժողովրդական էպոսը, Երևան, 1969, 199 էջ:
5. Զանփոլադյան Մ., - Սասունցի Դավիթ, առաջաբանը՝ Ս. Հարությունյանի, Երևան 1981:
6. Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:
7. Քյուրքյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Լ, Մ.Խերանյանի «Սասնա տուն» դյուցազնավեպի համառոտ վերապատմում, Երևան, 2015, 135 էջ
8. –Բյուրքյան Լ.Լ, Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
9. Քյուրքյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
10. Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:
11. Բյուրքյան Լ.Լ, Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
12. Քյուրքյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
13. Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

